

Jihočeská univerzita
Pedagogická fakulta v Českých Budějovicích
Katedra psychologie a pedagogiky

Alternativní tresty u dětí a jejich fungování v praxi

Bakalářská práce

Autor – Lucie Brodská

Vedoucí bakalářské práce – doc. PhDr. Miroslav Somr, DrSc

Studijní program – B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor – Učitelství pro mateřské školy

Datum odevzdání – březen 2009

Abstrakt

Název: Alternativní tresty u dětí a jejich fungování v praxi

Bakalářská práce, jak již název naznačuje, se zabývá výchovnými prostředky, které jsou dnes běžně užívané při výchově dětí. Jedná se o různé druhy odměn a trestů.

Práce je zpracována do dvou hlavních oblastí, dále do pěti kapitol. Oblasti se týkají zpracování na **část teoretickou** a **část praktickou**.

Úvod se zabývá způsobem zpracování této práce, jejím rozdělením na jednotlivé kapitoly.

V **teoretické** části se zaměřuji na rodinu a výchovu, na jejich problematické okruhy. Sleduji možnosti výchovy v rodině a mimo rodinu, to je v mateřské škole a na škole základní. Tato část je zpracovaná na základě literatury a odborných článků v novinách a na internetových stránkách a nabízí pohled odborníků na současnou výchovu a na výchovné prostředky. V práci jsem se zaměřila především na tresty, které jsou nejčastějším používaným pomocným prostředkem při výchově dětí.

Další oblast je zpracovaná jako **část praktická**, je rozdělena do dvou částí a týká se vyhodnocení průzkumu názorů na výchovu a tresty z pohledu dětí a dospělých.

Abstract

Title: Alternative punishment for children and their operation in practice

Bachelor's thesis, as the name implies, deals with the educational resources that are now commonly used in child rearing. These are different kinds of rewards and punishments. Work is processed into two main areas, the chapters into five chapters. Fields relating to the processing part of the theoretical and practical part.

Introduction deals with the working of this work, its division into individual chapters.

In the theoretical part focuses on family and education, their problematic areas. The possibility of education in the family and outside the family, it is in kindergarten and basic school. This part is processed on the basis of literature and articles in newspapers and on the website and offers a view of experts on the current education and educational resources. At work, I focused mainly on the penalties, which are the most used means of an auxiliary child-rearing.

Another area is treated as part of the practical, is divided into two parts and concerns the evaluation of a survey of views on education and punishment from the perspective of children and adults.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě - v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „**Alternativní tresty u dětí a jejich fungování v praxi**“ vypracovala samostatně na základě vlastních zjištění a materiálů, které uvádím v seznamu literatury.

V Českých Budějovicích dne.....

.....

Lucie Brodská

Děkuji vedoucímu bakálářské práce doc. PhDr. Miroslavu Somrovi, DrSc za věnovaný čas, trpělivost, cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

Motto:

Jen ten, kdo miluje, může spravedlivě potrestat.“ Zdeněk Matějček

OBSAH

I. ÚVOD	9
II. Teoretická část	11
1. RODINA	11
1. 1 Co je to rodina?	11
1. 2 Znaký rodiny	11
1. 3 Funkce rodiny.....	12
1. 4 Typy rodiny	13
2. VÝCHOVA	13
2. 1 Výchovné styly v rodině	13
2. 2 Edukační formy	15
<i>2. 2. 1 Rodinná výchova</i>	16
<i>2. 2. 2 Výchova v mateřské škole</i>	17
<i>2. 2. 3 Výchova na základní škole</i>	19
2. 3 Výchovné prostředky	20
3. ODMĚNY	20
3. 1 Běžné druhy odměn.....	21
4. TRESTY	22
4. 1 Pozitivní funkce trestu.....	22
4. 2 Rizika trestu.....	22
4. 3 Běžné druhy trestu.....	23
<i>4. 3. 1 Tělesný trest</i>	24
<i>4. 3. 2 Psychické trestání</i>	25
<i>4. 3. 3 Donucení k neoblíbené činnosti</i>	26

5. Alternativy trestů	27
5. 1 Metoda přísné lásky	28
5. 2 Hranice	28
5. 3 Přiměřené tresty.....	28
5. 4 Metoda přirozených následků	29
5. 5 Doporučení při trestání.....	29
III. Praktická část	31
IV. Závěr	46
Seznam literatury	48

I. Úvod

Pro zpracování mé bakalářské práce jsem si vybrala téma mě velice blízké nejen z vlastní zkušenosti učitelky mateřské školky a častých diskuzích nad výchovnými problémy svěřených dětí, ale také nad denními výchovnými obtížemi se svými vlastními dcerami, kdy otázka nad tím, jak zvládnout jejich temperamentní povahy, je na denním pořádku.

Rodina je základní jednotkou každé lidské společnosti. V dnešní době se každý může stát rodičem, pokud mu to jeho biologický stav dovolí, ale ne každý rodič je připraven své dítě vychovávat, natož ho vychovávat správně. Ale není to jen o tom, že mladí nezkušení rodiče budou své dítě nevhodně trestat a vychovávat, jsou to také dispozice dítěte, s kterými přichází na svět, ale také vlastní zkušenosti, které jsou nám vryty v paměti z našich původních rodin, do kterých jsme se narodili. Podívejme se kolem sebe? Rodina, která by měla být místem bezpečí, jistoty a porozumění především pro děti, se stává místem, kde mnozí rodiče nezvládají svojí úlohu vychovávat vůbec, dětem ubližují za maličkosti, fyzickými tresty z nich vychovávají buď agresivní jedince, nebo děti bojácné, bez sebevědomí. Školka, škola a mnoho dalších institucí, které jsou rodiči stále více vyhledávány, to jen potvrzují. Proč se dnes musí řešit výchovné problémy už v předškolních zařízeních? Proč mnozí rodiče neví, co se svým vlastním dítětem dělat? Proč jsou mezi námi stále častěji vidět týrané děti? A jaké tresty rodiče používají? A vědí vůbec o alternativních trestech? Proč nemají rodiče na vlastní děti čas a je to opravdu jen správná výchova, co chybí dětem, ale pravděpodobně také jejich rodičům? Určitě se na tyto otázky najde mnoho odpovědí, žádná nebude úplná, žádná nebude zcela správná, přesto jsem přesvědčená, že je důležité se nad mnohými z nich pozastavit a pokusit se zhodnotit, co se s našimi dětmi a s námi děje, jak na ně my a dnešní doba působíme. Co by dospělí měli dětem dát? Vždyť jeden z našich nejvíce uznávaných odborníků, nejen přes rodinu, profesor Matějček tvrdí, že dítě potřebuje mnoho věcí, ale ze všeho nejvíce jistotu ke svým lidem.

Hlavním cílem mé práce je s použitím dostupné literatury, dalších informací a také praktických zkušeností zpracovat po teoretické i praktické stránce problematiku trestů u dětí a jejich následné praktické využití v praxi – především v rodině a školních institucích. Po praktické stránce se pokusím pomocí dotazníků zjistit, jaké zauímají rodiče, ale i děti postoje k trestům a k výchově. Zda se změnilo postoje rodičů k výchově a k trestání svých dětí, nebo se změnila pouze doba a o alternativách trestů se pouze více mluví.

Cílovou skupinou mého průzkumu budou děti čtvrté třídy základní školy, všechny jsou ve věku okolo deseti let, a rodiče, o nichž vím, že vychovávají jedno nebo více dětí.

Vycházím z literatury předních autorů (Matějček, Čáp, Mareš), kteří se zabývají výchovou, psychologíí výchovy a jejich problematikou.

V práci se nejprve budu zabývat otázkami rodiny a výchovy, výchovou v rodině a výchovou ve školních institucích. Za velmi důležité považuji téma týkající se nejčastějších výchovných prostředků, jimiž jsou odměny a tresty a téma, o kterém se v dnešní době hodně hovoří, názory na alternativy trestů a jejich používání při výchově.

Od zpracování této bakalářské práce očekávám, že si díky přečtené literatuře prohloubím své teoretické znalosti, které se týkají výchovy a problematiky trestů.

II. Teoretická část

1. RODINA

1. 1 Co je to rodina?

Rodina je vlastně základní a zároveň nejstarší stavební jednotkou společnosti a to bez rozdílu náboženství či ideologie, nezávisle na období, po celou dobu lidské existence. Podle prof. Matějčka vznikla nejen z potřeby plodit potomstvo, ale především proto, aby umožnila potomstvo ochraňovat, učit, vzdělávat, vychovávat je a připravovat pro život svoje potomky. Rodina vytváří určité emocionální klima, formuje interpersonální vztahy, hodnoty a postoje, základy etiky a životního stylu. Ze sociologického hlediska je formou začlenění jedince do sociální struktury.

Přestože má pro vývoj dítěte velký význam i okolí, rodina zastává výsadní postavení. Matějček jmenuje tři způsoby působení rodiny na dítě:

1. Rodina stojí na začátku života dítěte, ovlivňuje tedy nejcitlivější část jeho života.
2. Může nejpřirozenějším a nejvydatnějším způsobem uspokojovat základní psychické potřeby dítěte.
3. Je modelem mezilidských vztahů.

Dítě v rodině potřebuje hlavně pocit bezpečí. Velice přesně dovede poznat na koho je spolehnutí a s kým je mu dobře. Podle úrovně jistoty v rodině si vytváří i své sebevědomí (sebejistotu). (4 : 16)

1. 2 Znaky rodiny

Základní znaky rodiny jsou:

- společensky schválená forma stálého soužití
- rodina se skládá z osob vzájemně spjatých pokrevními svazky, manželstvím či adopcí
- členové rodiny bydlí pod jednou střechou
- členové rodiny spolu kooperují v rámci dělby rolí

1. 3 Funkce rodiny

Rodina odedávna plní důležité funkce v životě společnosti i jednotlivého člověka.

- **Biologicko reprodukční funkce**

Rodina má význam jak pro společnost jako celek, tak také pro jedince, kteří rodinu tvoří. Pro svůj zdárný rozvoj potřebuje společnost stabilní reprodukční základnu. Proto je také v jejím zájmu, aby se rodil takový počet dětí, který tyto perspektivy naplní.

- **Sociálně ekonomická funkce**

Rodina je chápána jako významný prvek v rozvoji ekonomického systému společnosti. Její členové se zapojují do výrobní i nevýrobní sféry v rámci výkonu určitého povolání a současně se rodina sama stává významným spotřebitelem, na němž je značně závislý trh.

- **Funkce ochranná (zaopatřovací, pečovatelská)**

spočívá v zajišťování životních potřeb (biologických, hygienických, zdravotních) nejen dětí, ale všech členů rodiny.

- **Socializačně – výchovná funkce**

Rodina je první sociální skupinou, která učí dítě přizpůsobovat se životu, osvojovat si základní návyky a způsoby chování běžné ve společnosti. Ústřední úlohou socializačního procesu v rodině zůstává příprava dětí a mladistvých na vstup do praktického života. Odpovědnost za výchovu přesouvá někdy rodina na školu a očekává, že profesionální přístup učitelů napraví i chyby, jichž se ve svých výchovných přístupech dopouští. Tyto chyby jsou způsobeny různými nevhodnými přístupy (styly) ve výchově.

- **Emociální funkce rodiny**

Je zásadní a nezastupitelná. Žádná jiná instituce nedokáže totiž vytvořit podobné a tak potřebné citové zázemí, pocit lásky, bezpečí a jistoty, a tak podstata a smysl nemohou být nikdy proměněny. (1 : 60 – 61)

1. 4 Typy rodiny

- **Funkční rodina**

Klidná, harmonická, neklinická rodina. Všechny funkce rodiny jsou v pořádku.

- **Dysfunkční rodina**

Něco není v nepořádku. Klasický případ je ten, kdy jeden z rodičů je např. alkoholik.

- **Afunkční rodina**

Rodina nefunguje tak, jak by měla, neplní dobře žádnou z funkcí.

2. Výchova

Výchova se chápe jako záměrné působení rodičů, učitelů nebo vychovatelů na jedince, především na děti a mládež. Rozumí se tím působení záměrné, cílevědomé, směřující k určitému výchovnému cíli – rozvinout v dítěti určité vlastnosti, názory, postoje, hodnotové orientace. Výsledkem je správné sociální chování a charakter jedince.(1 : 245)

2. 1 Výchovné styly v rodině

Pod pojmem styl výchovy si představujeme určitou koncepci celkového způsobu výchovy.

- **Autoritativní styl**

Pro tento výchovný styl jsou typické především příkazy a tresty. Dítě má malý prostor pro samostatné rozhodování a jednání. Často musí plnit strohé příkazy. Představuje mocenský přístup k dítěti, od něhož se odvíjí autoritativní styl výchovy, který má pak v jednotlivých případech různý stupeň tvrdosti. Podstata autoritativní výchovy není jen v trestání a neustálé kontrole. Jejím základem je nerovnost, vztah nadřazenosti a podřazenosti, používání mocenských prostředků - fyzické převahy, existenční závislosti dítěte, komunikace, která dává najevo jeho nekompetentnost a malou hodnotu, ponechávání rozhodování v pravomoci dospělého, podceňování názorů dítěte a do určité míry i nezájem o jeho prožívání.

- **Liberální styl**

Nechá se popsat také jako slabé vedení. Dítěti je téměř vše dovoleno, je málo nebo vůbec řízeno. Na dítě nejsou kladeny téměř žádné požadavky a pokud ano, většinou nedochází k jejich kontrole.

- **Perfekcionistický styl**

Rodiče své dítě do všech detailů usměřují, dítě nemá možnost samostatného rozhodování.

- **Zanedbávající styl**

Nedbalost rodičů o děti. Rodiče se starají o svoje aktivity a ne o to, jak se jejich děti učí, o to s kým se stýká nebo co dělá ve volném čase.

- **Nadměrně ochranná výchova**

Takzvaná „opičí láska“.Představuje nadměrnou starostlivost rodiče o dítě. Dělají všechno jen pro jeho dobro, přání dítěte je jim často jejich rozkazem

- **Hyperprotektivní výchova**

Styl výchovy, kdy dítě je nadměrně hýčkáno a rozmazlováno. Tento styl výchovy může mít dvojí následek: dítě slabší povahy se ve společnosti cítí bezmocně, hledá oporu rodičů, naopak dítě silnější povahy se všude za každou cenu prosazuje, vždy musí být na prvním místě.

- **Demokratický styl**

Demokratický výchovný styl bývá často označen jako nejvhodnější. Představuje určitou kombinaci výše popsaných stylů. Učitel či vychovatel zde méně přikazuje než u stylu autoritativního, děti spíše podněcuje k samostatné činnosti a podporuje jejich iniciativu. Partnerský přístup je založený na rovnocennosti a na respektování důstojnosti dítěte. Dává prostor pro vyjádření jeho názoru i pro návrhy řešení a vyjadřuje důvěru, že dítě udělá to nejlepší, co může, vzhledem ke svému věku a zkušenostem. V něm se žádá také odpovědnost a komunikací se vyjadřuje přesvědčení o hodnotě a kompetentnosti dítěte i zájem o to, co prožívá.

Celým životem jsme provázeni procesem výchovy. Části svého života je člověk vychováván (dítě) a nebo se aktivně podílí na výchově (rodič, učitel). Proto o **výchově – edukaci**, hovoříme jako o celoživotním procesu.

2. 2 Edukační formy

Pod tímto termínem si můžeme představit formy výchovy.

- **Rodinná edukace (výchova)**
- **Školní edukace**
- **Mimoškolní edukace**
- **Autoedukace = sebevýchova**

Každý jsme vychováván již od narození. Z počátku výlučně rodiči, později více či méně různými školními institucemi.

Zřejmě první, kdo se výchovou a výchovnou kázní systematicky zabýval v rámci uceleného výchovného systému, byl Jan Ámos Komenský. Ve svých dílech psal o tom, že výchově má být věnován dostatek času a pozornosti, jak ze strany rodičů, tak ze strany učitelů. Komenského didaktika je založena na podstatě myšlenky, že ve výchově by mělo vše plynout přirozeně, bez násilí. Výchova má žákům, dětem, pomoci dosáhnout vytčeného cíle a cílem výchovy je kázeň. Komenský ale zastával názor, že pokud se někdo chová neukázněně, je potřeba ho potrestat, ale ne proto že zhřešil, nýbrž proto, aby již nezhřešil.

A co všechno působí na výchovu dítěte? V první řadě určitě rodina, pak mateřská škola, základní škola a další zájmové útvary, které dítě navštěvuje. Každá z těchto složek má ve výchově určitě své osobité místo, ale všechny by měly být spolu v souladu.

2. 3. 1 Rodinná výchova

Rodina má u většiny lidí největší vliv na jejich vývoj. Její působení zasahuje totiž dětství a dospívání, dvě nejtvrdější období života.

Dětství

Dětství, tedy čas, který dítě prožívá, by jsme neměli chápat jako období přípravy na dospělost, ale jako plnohodnotné životní období, jehož význam v lidském životě je nenahraditelný. Dítě

je odkázané na ostatní lidi, to znamená na nás dospělé. Čím je dítě menší, tím je jeho odkázanost silnější a větší. Dítě stále někam směřuje, o něco usiluje, chce být osobností jako my ostatní. Dětství je charakteristické bohatstvím potencialit růstu a rozvoje, pokud jsou mu ovšem vytvořeny příznivé podmínky. Bohužel je ale také díky své vysoké míře odkázanosti na dospělé velice zranitelné a záleží pouze na nás, zda mu cestu do dospělosti zneprůjemníme a ztížíme, nebo zda mu ji dokážeme usnadnit a ještě v něm probudit to nejlepší.

Rodina by měla znamenat pro dítě základní životní jistotu. To je ten největší vklad, který mu může dát. Neznamená to, že se nikdy rodiče spolu nepohádají, že to občas nemůže zajiskřit. Nejsou žádní andělé a nedovedou sami sebe ovládat, tak jak by bylo žádoucí a jak by sami chtěli, jeden je takový, druhý makový, jeden vyletí dříve, druhý později, atd. Profesor Matějček v jedné ze svých knih píše o poznatku ze své psychologické praxe. Pokud se v rodině mají lidé rádi a dítě pozná, že k sobě patří, nemají občasné hádky na dítě nijak zhoubný vliv. Dítě dokáže rozlišit, co je jenom zlost a co je nepřátelství. Docela dobře přežije, když se rodiče pohádají, pokud vidí, že se spolu v lásce zase usmíří. Ale není mu dobře, pokud cítí chlad, lhostejnost, ne-lásku. Pro dítě je podstatné, aby se ve společnosti „svých“ lidí cítilo v bezpečí. Potřeba životní jistoty je pro dítě a jeho další vývoj to nejvýznamnější. (4 :16 -17)

Každý z rodičů by se měl snažit (ne vždy tomu tak je) o to, aby své dítě učil ty nejzákladnější návyky, které bude dítě během svého dalšího života dále rozvíjet. Od narození bychom se měli snažit chovat tak, abychom byli vzorem pro naše děti. Jak všichni dobře víme, děti jsou velice učenlivé a mají dobrou paměť a zejména v předškolním věku jsou velmi zvědavé a snaží se „opičit“ po dospělých či starších sourozencích, což znám z vlastní zkušenosti, kdy mám dvě dcery ve věku pěti a deseti let.

„Neexistuje jiná rozumná forma výchovy než být příkladem - nelze-li jinak, tedy odstrašujícím.“ - Albert EINSTEIN

Děti potřebují a to samozřejmě nejen v předškolním věku naši lásku, pomoc, podporu, porozumění a to ve všech možných situacích. Rodiče by se měli starat o svoje děti, jak nejlépe je to možné a měli by je postupnými krůčky zapojovat do života.

2. 3. 2 Výchova v mateřské škole

Mateřská škola je předškolní zařízení pro děti od 3 do 6 let. Termín mateřská škola v některých zemích označuje součást formálního školního systému, zatímco v jiných zemích může znamenat předškolní zařízení nebo opatrovatelskou péči.

Děti obvykle ve věku 4–6 let navštěvují mateřskou školu, aby se naučily „jak se učit“ adekvátně komunikovat, hrát a interagovat s jinými. Učitel poskytuje různé názorné materiály a aktivity pro motivaci dětí, aby se učily jazyk a slovíčka, matematiku, vědu a počítače, podobně jako hudbu, umění a společenské chování. Pro děti, které předtím strávily většinu času doma, může mateřská škola značit trénink, jak být bez strachu v nepřítomnosti rodičů. Mateřská škola též umožňuje rodičům (zvláště matkám) vrátit se do zaměstnání.

Předškolní výchova by měla být navazujícím článkem na výchovu rodinnou. Neznamená to však, že období do tří let dítěte bude pouze přípravou na školu, ale ani to, že školka převezme veškerou výchovnou funkci.

Profesor Matějček ve své knize „Co, kdy a jak ve výchově dětí“ říká, že školka není zařízení pro dospělé, ale pro děti. Kdyby nebyla, sami by si ji vymysleli, protože ji potřebují. (1 :49)

Mateřská škola má vůči rodině několik pozitivních funkcí, ale ve výchově dětí je spojencem s rodinou, nikoli jejím zastupitelem. Jestliže se v rodině děje něco nedobrého, je mateřská škola pro dítě citově příznivým prostředím. A jestliže rodiče nemají právě vhodné rodičovské postoje, nebo jestliže jejich výchovné zásady jsou přinejmenším zvláštní a nejsou měřitelné s běžnými normami okolní společnosti, dítě by v mateřské škole mělo poznat to, co je běžné a normální. (3 : 47- 55)

Úkolem mateřských škol je doplňovat rodinnou výchovu, měly by obohacovat denní program dítěte v průběhu jeho předškolních let a v neposlední řadě by měly poskytovat dítěti odbornou péči. Dále by mateřské školy měly usilovat o to, aby první vzdělávací krůčky dítěte byly stavěny na promyšleném, odborně podepřeném a lidsky i společensky hodnotném základě, a aby čas prožitý v mateřské škole byl pro dítě radostí, příjemnou zkušeností a zdrojem dobrých a spolehlivých základů do života i vzdělávání. Dalším úkolem je rozvíjet osobnost dítěte, podporovat jeho tělesný rozvoj a zdraví, jeho osobní spokojenost a pohodu, napomáhat mu v chápání okolního světa a motivovat je k dalšímu poznávání a učení, stejně tak i učit dítě žít ve společnosti ostatních. Důležitým úkolem je maximálně podporovat individuální rozvojové možnosti dětí.

Z vlastní zkušenosti mám, bohužel, pocit, že školka se v dnešní době stává spíše útočištěm pro rodiče z hlediska výchovy. Rodiče svým nesprávným výchovným stylem svou výchovu doma nezvládají a očekávají, že právě školka bude ta, kdo napraví jejich výchovné chyby, nebo kdo zcela výchovu vezme do svých rukou. Pokud ovšem přijde do školky dítě, kterému se oba rodiče zcela podřizují, udělají co mu na očích vidí, může být jeho nástup do kolektivu, kde jsou všichni ostatní podřízeni jistým pravidlům a jistému řádu, dost obtížný. Doma je zvyklé na to, že se vše podřizuje jeho chování a náladám, ve školce se to vše otočí a po návratu domů opět. Takové dítě má pak v hlavě velký zmatek, neumí si dost dobře ujasnit, co je dobře, co se od něj očekává a co dělat nesmí a co je povoleno.

Kazuistika

Chlapec, 3 roky. Matka svým velmi liberálním přístupem k chlapci nezvládá jeho výchovu. Chlapec ještě nemá ve třech letech zavedený noční režim, kdykoli se v noci vzbudí, je mu umožněno si hrát, nebo jíst, pokud to vyžaduje. Přes den se vše podřizuje chlapcovu chování a jeho náladám. Jelikož matka již dále jeho výchovu nezvládala, před třetím rokem umístila chlapce do mateřské školy, od níž očekávala, že napraví její chyby. Chlapec je však zvyklý na zcela jiný styl chování a jeho začátky v mateřské škole jsou doprovázeny křikem, vztekem. Odmítá jíst s dětmi společně u stolečku, bere jim hračky, snaží se prosadit si mermomocí své názory stejně tak, jako doma.

Po mateřské škole, v závislosti od země, děti pokračují další úrovní, která se obvykle nazývá první stupeň základní školy.

Jestliže jednou vstoupí dítě **do školy**, vstoupí tím škola do života rodiny.

2. 3. 3 Základní škola

Základní škola (zkracuje se jako ZŠ) je základní článek vzdělávání nezletilých. Docházka do základní školy je ve všech vyspělých a ve většině rozvojových zemí povinná, což znamená, že absence žáka je povolena pouze v odůvodněných případech.

Základní škola se v ČR dělí na dva stupně. První stupeň je tvořen 5 ročníky, druhý pak 6. až 9. ročníkem. (www.wikipedia.cz)

Tím, že se stalo dítě školákem, získalo sice novou společenskou hodnost, ale v podstatě se nic nezměnilo. Velice mu záleží na tom, aby rodiče měli zájem o jeho školní práci, aby s ním sdíleli jeho starosti a radosti, jeho úspěchy i neúspěchy, aby zkrátka byli na jeho straně.

Dříve byly na základních školách jisté zvyklosti, které již vymizely, protože se považují za zbytečné. Myslím tím například povinné procházení se po chodbách během přestávky, sezení v lavicích s rukama za zády rovnými jako pravítko a další. V dnešní době si o přestávkách mohou žáci dělat co chtějí. Na spoustě škol jsou rozmístěné automaty na občerstvení, na některých dokonce, jak jsem se dočetla, jsou i školní bufety. I o hodinách je v dnešní době povoleno spousta věcí, které byli dříve zakázány. Když jsem nastoupila jako učitelka čtvrté třídy na základní škole, byla jsem velmi překvapená, že děti mohou kdykoli během hodiny pít, bez jediného zvednutí ruky se zvednou a jdou se projít po třídě, ořezat si tužky, bez jediného zvednutí ruky či zeptání se udělají, co je napadne.

Nikdo nepochybuje o tom, že za posledních několik desítek let se svět změnil nevídanou měrou. Změnil se jak vztah rodičů k dětem, tak vztah učitelů k dětem, ale bohužel i vztah dětí k učitelům a k rodičům. Změnil se pohled lidí na spoustu výchovných otázek a problémů života. Ale jsou tyto změny pro dítě přínosem? Dříve se jak v mateřské škole, tak na škole základní dbalo především na kázeň, ale dnes to spíše vypadá, že kázeň je již jakýmsi přežitkem.

Já osobně si myslím, že výchova ke kázni je velice důležitá. A právě v dětství, aby se dětem zažila do krve a aby byly schopni k ní vychovávat vlastní děti. Člověk, který se sám neumí ukáznit, totiž není schopen vychovávat druhé.

Jak jsem již psala, vztahy mezi rodiči a dětmi se výrazně změnily. Změnily se výchovné přístupy, mnohem více jsou respektována a uznávána práva dítěte, ve výchovných postupech je vidět větší liberalizace či demokracie, přesto mnoho rodičů neustále používá výchovnou metodu „odměn a trestů“.

Lze ale udržet kázeň i bez trestů? Máme jasno co je a co není odměna či trest? Jaká mohou být rizika při trestání?

2.3 Výchovné prostředky

K nejběžnějším výchovným prostředkům patří odměny a tresty. Pokud se výchova redukuje pouze na odměny a tresty – popřípadě pouze na tresty, je to zúžení s dalekosáhlými nepříznivými následky. Přesto mají odměny a tresty důležité místo ve výchově. (1 : 252)

Význam odměn a trestů je ve výchově zřejmě stále týž od věků do věků. Jen v různých dobách a společnostech se jedno nebo druhé více nebo méně tak či onak zdůrazňuje, uplatňuje, hlásá a praktikuje. Ze Starého zákona se dovíme, jaké bylo užívání odměn a trestů a jaký byl vůbec pohled na dítě ve starém židovstvu. Jinak se vychovávaly děti ve starém Řecku a jinak v Římě. Nový pohled na dítě vneslo křesťanství. Jinak se díval na výchovu J. A. Komenský a jinak J. J. Rousseau. Ale psychologie, která je zatím vším, je tak stabilní a trvalá, jak trvalá je sama povaha člověka. (5 : 7)

3. Odměny

Když myslíme na odměny, napadne nás krabice bonbónů, nebo nové kolo, které dostane dítě za vysvědčení. Obyčejně je to něco konkrétního, hmatatelného. Odměna je pro dítě příjemným pocitem, který si chce v sobě co nejdéle uchovat, rádo si takovou situaci zopakuje. (5 : 27)

Podle Čápa je odměna je takové působení (rodičů, vychovatelů) spojené s určitým chováním či jednáním vychovávaného, které:

1. vyjadřuje kladné společenské hodnocení tohoto chování nebo jednání
2. přináší vychovávanému uspokojení některých jeho potřeb, libost, radost

U zvířat je nejčastější odměnou potrava. U dítěte to může být sladkost, jindy pochvala, jindy jen konstatování „správně“.

3.1 Běžné druhy odměn

- Pochvala, úsměv, projev sympatie, kladné hodnocení, kladný emoční vztah
- Peněžní nebo věcný dárek
- Umožnění činnosti nebo zážitků, po kterých dítě silně touží (výlet, návštěva koncertu, sportovního utkání)

Zatímco trest špatné chování zastavuje, odměna navozuje a utvrzuje to, že dítě udělalo něco správně. Největší odměnou by dítěti mělo být vědomí, že udělalo radost někomu, kdo ho má rád. Někdy ten dárek by měl jen symbolické vyjádření tohoto vztahu. Tam, kde bylo toto symbolické vyjádření tím hlavním, co podněcuje k dobrému chování dítěte, není většinou v pořádku něco v citových vztazích. Rodiče o něco usilují a zároveň mají tu moc poskytnout za to dítěti odměnu. Tak ho přimějí k tomu, aby dítě dělalo něco, co by samo od sebe nikdy neudělalo, kdyby nečekalo nějaký ten úplatek. Děti, které mají tuto zkušenost, zkusí tento způsob chování při dosahování svých cílů. Pokud zjistí, že to funguje, otvírá se cesta k vytvoření návyku kupovat si druhé.

Odměnou můžou rodiče přimět děti, aby udělali, co chtějí, ale kvalitu může zaručit jen vnitřní chtění a přesvědčení. Uspokojování potřeby úspěchu a uznání by se nemělo dít za odměnu. Odměnami se tak může vytvářet prostor pro nechtěné chování, jako jsou podvody a lhaní.

4. Tresty

Máme jasno, co je a co není trest? Jaká jsou dlouhodobá rizika trestání? Když začneme mluvit o trestu, napadne nás obvykle nějaký ten pohrabeček, nebo nějaké domácí vězení. Ale trest není pouze to, co je vidět navenek, nebo to co nás bolí. Trest zajisté není to, co jsme si pro dítě vymysleli, ale to co dítě jako trest prožívá. Onen nepříjemný, tísnivý, zahanbující, ponižující pocit, kterého bychom se chtěli co nejdříve zbavit a kterému bychom se chtěli pro příště vyhnout. (5 : 26)

Trest společně s odměňováním patří mezi nejstarší výchovné prostředky. Je to takové působení (rodičů, učitelů, vychovatelů, ale také sociální skupiny) spojené s určitým chováním, které:

1. vyjadřuje negativní společenské hodnocení tohoto chování nebo jednání;
2. přináší vychovávanému omezení některých jeho potřeb, nelibost, popřípadě frustraci.

4. 1 Pozitivní funkce trestu

Zmiňme nejprve jeho pozitivní dopady a funkce trestu:

- **Trest pomáhá dítěti pochopit, co je nesprávné.** Když je dítě za nesprávné pokáráno, rychleji se učí rozeznávat, co je správné a co nesprávné, než kdyby bylo pouze odměněno za dobré.
- **Trest pomáhá poměrně rychle potlačit nežádoucí chování.** Trest může v ideálním případě otřást pevně zakotveným nesprávným chováním, a tak donutí dítě, aby vyzkoušelo jiné formy chování.
- **Vynechání trestu může sloužit jako forma odměny.**

4. 2 Rizika trestu

Podstatně pestřejší jsou rizika a možné negativní dopady používání trestů. Zde je největším nebezpečím fakt, že jde často velmi obtížně předvídat účinky trestů. Jak zmiňuje Čáp (1 : 253) – stejný trest může u jednoho dítěte vyvolat žádoucí nápravu, u druhého však pouze povrchní poslušnost při skrytém nesouhlasu, u třetího vyvolá deprese a snižuje jeho kladné a tolik potřebné pozitivní hodnocení a u čtvrtého vyvolá jen negativismus a jeho nežádoucí chování jen posílí. Zmiňme zde nejběžnější a nejzávažnější rizika a negativní dopady trestů:

- **Trest může navodit příliš silné negativní reakce (strach, úzkost)** dítěte, které jen ztěžují osvojení si žádoucího chování či reakce. A také ztěžují jakékoli další učení. Pokud se trest v podobných situacích a s podobnou reakcí opakuje, může být předpokladem rozvoje nežádoucích rysů osobnosti (ustrášenost, plachost, neprůbojnost, celková neurotizace se somatickými příznaky) (Langmeier 1998).
- **Trest může vést (zejména když je příliš častý a silný) k vyhýbání se trestající osobě.** Tím se narušuje dobrý vztah mezi učitelem (rodičem) a vychovávaným dítětem, vztah, který by měl být nejdůležitějším základem účinné výchovy.
- **Trest může být v různém věku vnímán jinak** – někdy jako nespravedlnost, kterou si dítě jako silný negativní zážitek uchovává celý život. To platí především v případech, kdy je dítě trestáno za chování, které nemůže změnit – např. trest za horší známky u dítěte s lehkou mozkovou dysfunkcí. (Langmeier 1998).

- **Trest může mít „značkovací efekt“** – dítě často trestané (a tím označované jako dítě zlé) se s postupem času může zlým dítětem opravdu stát.
- **Přílišné trestání se může stát vzorem pro agresivní chování dítěte v budoucnu.**
- **Nevhodný trest může být pro dítě silně ponižující** a může velmi negativně ovlivňovat jeho kladný vztah k sobě samému (nízké sebehodnocení a sebeúcta, pocity méněcennosti atd.).

4. 3 Běžné druhy trestů (1 : 253)

- Fyzické tresty, neboli tresty tělesné
- Psychické trestání, (dospělý se zlobí, křičí, vyhrožuje, nemluví s dítětem apod.)
- Potrestání zákazem oblíbené činnosti, (jít ven za kamarády, sledovat televizní pořad)
- Donucení k neoblíbené činnosti, (úklidové práce, tresty opisování ve škole)

4. 3. 1 Tělesný trest

Odborníci ho definují jako jednání, které úmyslně či záměrně způsobuje bolest na těle. Vůbec nejčastěji používaným trestem u nás je pohlavek nebo facka. Repertoár tělesných trestů je ale bohužel tak velký a nevyčerpatelný jako je mnohdy fantazie a krutost rodičů. Proto výbor pro práva dětí OSN přijal definici tělesného týrání, což je tělesný trest, po kterém zůstávají na těle stopy po ranách.

Zamysleme se nad tím, proč svoje dítě potřebujeme trestat. Co trest přinese nám a co přinese dítěti. Cílem výchovy je, aby se naše dítě chovalo takovým způsobem, který je společensky přijatelný. Usilujeme o to, aby naše dítě bylo dobrým člověkem. Snažíme se u něj odporovat dobré chování a dobré vlastnosti. To, co je na dítěti špatné, se z něj vlastně snažíme odstranit. Tím, že dítě potrestáme, mu dáváme najevo, že něco udělalo špatně. Bohužel to, že mu dáme pár facek nebo pohlavků, mu v žádném případě neukáže, jaké chování je to správné.

Nebudeme-li přijímat pouze liberální styl výchovy, zvaný také jako beztrestový styl, jistě se pravděpodobně občasnému potrestání dítěte nevyhneme. Sám Zdeněk Matějček připouští, že

občasné plácnutí dítěte má své určité výchovné opodstatnění. U malého dítěte je pomazlení nebo pamlsek jednoduchou a srozumitelnou odměnou, stejně jako plácnutí přes zadeček. Musíme ovšem přihlížet k věku a individualitě dítěte, aby takováto výchova byla smysluplná. Bohužel tento trest má podle Matějčka význam pouze u malých dětí. Jeho nekritické používání v pozdější době s sebou přináší mnohá rizika. Primitivní (tělesný) trest případně trest na primitivní úrovni vyvolává u dítěte primitivní reakci a může tak brzdit vývoj jeho osobnosti. Dítě se stane naučeně poslušným robotem, nebude přemýšlet o svém chování, bude se řídit pouze snahou vyhnout se potrestání. Tělesný trest je pro dítě mnohdy nesrozumitelný, častěji je odrazem našich vypjatých emocí než reakcí na nevhodné chování dítěte. Je-li dítě opakovaně tělesně trestáno, prokazatelně častěji pak samo reaguje agresivně, na základě nápodoby má tendence prosazovat se pomocí pěstí. Je-li naplněna definice násilí, stává se tělesný trest týráním dítěte. Jsou-li tělesné tresty příliš kruté, vedou k útekům dítěte z domova a jeho svévolnému nekontrolovatelnému chování. Některé z nadměrně tělesně trestaných dětí mají zvýšenou tendenci k sebepoškozování.

4. 3. 2 Psychické trestání

Mezi psychické trestání můžeme zařadit odepření projevů lásky, kladného emočního vztahu, chladné a odměřené chování k dítěti, vyhrožování odepřením kladného emočního vztahu apod. (př.: matka: „Nemám ráda dítě, které tak zlobí.“). Déletrvajícím užitím uvedených postupů vede až do psychického týráním dítěte – rodiče dlouho nedokážou „zapomenout“ na provinění dítěte, popř. mu dlouho a opakovaně připomínají jeho čin. Na první pohled se zdá psychické trestání mírnější, humánnější než trestání fyzické, ale výzkumy prokázaly, že děti vychovávané pomocí psychického trestání se vyznačují „až příliš silným svědomím“ s pocity viny, hříšnosti, morální méněcennosti (klasické superego jak je popsal S.Freud). U dětí psychicky trestaných se často formuje labilita, popř. se vyskytují psychosomatické obtíže a neurozy. O potrestání odepřením nějakého uspokojení/zákazem oblíbené činnosti může vést k omezení něčeho, co je pro život a vývoj dítěte důležité (potrestání zákazem činnosti ve sportovním oddílu bereme dítěti hodnotný způsob trávení volného času, činnost, která mu pomáhá rozvíjet důležité aspekty

jeho osobnosti, činnost která mu někdy poskytuje kompenzaci školního neúspěchu); takový trest hluboce frustruje dítě, může mít velice nepříznivý vliv na jeho další vývoj.

Psychické tresty jsou založeny na třech mechanismech:

a) *Snižování hodnoty ega* (tzv. egodevalvace), sebepojetí, a to pomocí výtek typu

"Kdo lže, je zlobivý, špatný, nehezký, zlý, ošklivý..."

b) *Zvětšení psychické vzdálenosti*, viz třeba: "Budeš-li zlobit, opustím tě nebo s tebou nepromluví ani slovo..." To je pozorovatelné nejen ve vztahu rodič-dítě, nýbrž i u partnerských rozchodů. Obrátce vztahu reaguje na krizi promítnutím zvětšením vzdálenosti - stáhne se a přestane komunikovat, čímž rozchod paradoxně, proti svému zájmu, urychlí.

c) *Frustrování jiných potřeb*. Například zákaz hraní na počítači, domácí vězení, stání v koutě. Tyto metody používají samotu, nudu, obecně sensorickou deprivaci k tomu, aby se dítě příště chovalo jinak.

Používat separace k trestání je zrádné; destruktivní následky přetrvávají dlouho. Téměř všechny psychické tresty jsou zdouhavé a málo akční. Separální reakce, pokud ji nespustí náhlý odchod rodiče, často nastupuje vlekle - rodič přestává hovořit, ale dítě to zjišťuje postupně, čímž dlouhodobě narůstá jeho úzkostnost, byť to tak zprvu nevyhlíží. Když se rodič přestane s dítětem ostentativně bavit, dítěti to zpočátku třeba ani příliš nevadí. Ale pak nastává volba mezi dvěma špatnými řešeními - buď trestající mlčení přeroste v zúzkostňující dusno, anebo rodič nevydrží, promluví, a tím se výchova stává nedůslednou.

4. 3. 3 Donucení k neoblíbené činnosti

O ukládání práce nebo dodatečného učení za trest vede zpravidla k narušení motivace k takové práci nebo k učení, je to tedy postup nevhodný z hlediska vývoje dítěte a výchovy. Uložit dítěti nějakou práci za trest má výchovný smysl jen tehdy, jde-li o nápravu nějaké škody, kterou způsobilo. Je samozřejmé, že požadujeme, aby dalo do

pořádku věci, které rozházelo nebo poškodilo, pokud je to v jeho možnostech a silách. Práce jako taková by neměla být výchovným prostředkem. Je to prostě životní nutnost a samozřejmost. Zvláštní práci nebo úkol je možné dítěti uložit, pokud něco zanedbalo, nebo se takzvaně ulilo.

Metoda přirozených následků se jeví jako nejadekvátnější forma trestání (uváděl ji již J. J. Rousseau). Jde o takový postup, kdy po nevhodném chování nebo činu následuje něco, co může dítě pochopit jako přirozený a nežádoucí následek toho chování / činu, a ne jako projev vychovatelovy samovůle. Něco jsi udělal špatně – udělej to znovu a lépe; udělal jsi nepořádek – uklid' to, mladiství nepozorností způsobili lesní požár – budou pomáhat při zalesňování. Míra odčinění by měla odpovídat věku dítěte, jeho fyzickým předpokladům a dovednostem, míře jeho znalostí. Pomáhá dítěti pochopit (na rozdíl od jiných forem trestání), co vlastně učinilo a jaký má jeho chování či jednání dosah, že je zdůvodněné přispět k odčinění toho, co se stalo – logicky se tak přirozeně se tak učí morálnímu chování a jednání. (5: 77)

Jak už bylo řečeno, hodnota výchovné odměny a trestu je pro každé dítě jiná v závislosti na jeho osobnosti a na situaci, za níž k výchovnému zásahu dochází. Při tom má ale každý vychovatel jakési povědomí, že mezi proviněním a trestem musí být určitá úměrnost, stejně jako mezi žádoucím chováním a odměnou. Na malé provinění patří malý trest, na velké velký. Tato představa pomáhá vychovateli vytvářet si vlastní soustavu výchovných prostředků.

Co patří mezi nejzákladnější používané tresty u nás, bylo popsáno teď v předchozích bodech. Jsou to nejjednodušší prostředky, po kterých rodič sáhne, když je potřeba dítě potrestat. Ale co takhle zamyslet se nad alternativy trestů? Co jsou alternativní tresty?

5. Alternativy trestů

Alternativní znamená jinou možnost, nebo druhou volbu. Neznamená to, že budeme vymýšlet tresty, které se doposavad ve výchově neobjevily, které budou pro dítě i pro okolí zcela něčím novým, ale že se zaměříme na jiné, pro dítě lepší varianty, než je trest tělesný nebo psychický.

Chceme-li udělat něco s poslušností, chceme-li, aby nás děti poslouchaly, musíme začít nejprve u sebe. Musíme si uvědomit, že pokud bude trvat náš tlak, naše násilí

a nařizování, pokud neuhneme ani o píd', všechno sice poběží tak, jak chceme, ale za jakou cenu. Za cenu našeho obrovského vypětí, za cenu omezení svobody těch, jenž nás mají nebo musí poslouchat.

Když ale povolíme, možná nalezneme řešení. Chceme-li, aby nás někdo poslechl, aby udělal to, co chceme, měli bychom zapomenout na násilí a snažit se spíše o pochopení. Dokážeme-li nejen v dětech, ale i v lidech vzbudit touhu a nadšení pro danou věc, dokážeme-li nahradit uposlechnutí příkazu tvořivostí a elánem, dosáhneme stejných, ne-li mnohem větších výsledků mnohem menší námahou a pod mnohem menším tlakem.

Z toho tedy vyplývá, že alternativy trestů nejsou žádné nové disciplíny v pedagogice a psychologii, že jde pouze o to, jakým výchovným stylem budeme rozvíjet dětskou osobnost.

5. 1 Metoda přísné lásky

Budeme-li používat metodu přísné lásky, získáme tím dvě výhody. Můžeme upustit od tělesných trestů a od manipulace pomocí viny.

Jestliže dítě milujeme a věnujeme mu maximum svého času, staráme se o něj s opravdovou láskou, jsme na správné cestě začít dítě správně vychovávat. Je pravdou, že mnoho z výchovy záleží na naší povaze, na tom, co je nám blízké. To znamená, že i styl výchovy, který zvolíme, nám musí vyhovovat a nesmí být proti naší přirozenosti. Takže je samozřejmé, že někteří rodiče svým dětem dovolí méně, druzí více. Nicméně je velmi důležité, aby to, co po dítěti opravdu chceme, bylo jednoznačné. Děti potřebují cítit, že je máme rádi. Proto by jsme své potomky měli objímat, mazlit se s nimi, aby se cítili v klidu a v bezpečí. Respektovat je a být jejich partnery. Budou tak sebevědomější a také odolnější proti vlivům okolí. A určitě nám tak prominou, že jim občas dáme na zadek. Budou totiž vědět, že je to z lásky.

5. 2 Hranice

Děti hranice a pravidla nejen potřebují, ale aniž si to uvědomujeme, děti je chtějí. Přejí si mít jasno. Chtějí vědět, na čem jsou. Hranice skýtají pomoc, zjednávají ochranu, vytvářejí spolehlivý systém souřadnic, ve kterém se mohou – při nejmenším určitou dobu – vyznat. Stanovení hranic nemá nic společného s trestem. Ovšem kdo má určené hranice, musí přemýšlet, jak reagovat, když se hranice poruší a nedodrží. Tudíž nejde o klasický trest ale o logické a přirozené následky.

Je potřeba, aby si ale dospělí děti a dodržování jejich hranic všímali a nenechali děti, aby je porušovaly a překračovaly. To by nás mělo upozornit na to, že bychom měli pravidla a hranice změnit. Být důsledný neznamená, že budeme děti pokořovat. Stanovit dítěti hranice znamená vážít si ho a hledět na něj jako na bližního. Stanovení hranic v sobě zahrnuje respektování dětského těla, sexuality, psychiky i duše. (7: 31)

5. 3 Přiměřené tresty

Přiměřené tresty jsou důležité. Vyvíjí se od věku a okolností. Menšímu dítěti, jak už bylo řečeno, můžeme dát přes ruku nebo přes zadeček, protože je to pro ně jednoznačné vyjádření hranice, pokud například trhá hračku. Starším dětem se mohou tresty uzpůsobovat podle jejich povahy a chování. Na některé děti platí odebrání hračky, některé musí jít počítat příklady, jiné zas dělat dřepy. Někdy je nalezení adekvátního a nejúčinnějšího trestu to nejobtížnější. Ale jestliže věnujeme svému dítěti dostatek času a pozornosti, brzy přijdeme na to, co na ně platí.

5. 4 Metoda přirozených následků

Zmiňme také starou výchovnou trestající metodu, kterou J. J. Rousseau nazval zákonem přirozených následků. V této metodě jde o to, že je dítě konfrontováno s bezprostředními následky svých činů, a že trest nepřichází od vychovávající osoby, ale přirozeně z prostředí.

Při této metodě je potřeba dbát na to, aby přirozený trest následoval bezprostředně po nežádoucím chování a aby je dítě také jako přirozený důsledek chápalo. Například, když dítě něco rozbije, mělo by být ponecháno bez rozbitého předmětu jen po určité přiměřené dobu, jinak by to mohlo chápat jako pomstu vychovatele.

5. 5 Doporučení při trestání

Tresty a odměny jsou pouhou náhražkou tam, kde selháváme ve vytvoření podmínek pro fungování motivace. Mnoho lidí si však přesto nedovede vzdělávání a výchovu dětí bez trestu, odměn a pochval představit.

Mnohem účinnější je dítě motivovat pozitivně – pochvalou i odměnami – a v případě, že dítěti něco nedovolíme, je potřeba trpělivě a přiměřeně jeho věku vysvětlovat, proč se to, či ono nesmí.

Jak trestat tak, aby trest splnil svou nápravnou funkci bez negativních následků? Především je nutné, aby dítě vědělo, za jaký konkrétní čin je trestáno. Pro účinné a vhodné trestání je nutné, aby dítě vnímalo, že nedošlo ke ztrátě sympatie, lásky a důvěry k němu. I fyzický trest může být přiměřený, pokud je celkový postoj k dítěti pozitivní a nevychází z agrese trestajícího.

K trestu patří i odpuštění. V odpuštění jde však o zcela zásadní věc nutnou u každého vychovatele a to je, mít cit pro výchovu dětí podložený vřelým osobním zájmem o dítě.

Každá výchova, která směřuje k odpovědnosti, se nedá provádět kázáním, strachem a tresty. Výchova by měla dítěti přinášet vnitřní uspokojení, že jedná v souladu s okolním světem.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

Pro mou práci jsem použila dotazníkovou metodu pro skupinu dětí ve věku 10 a 11 let a pro skupinu dospělých.

Dotazníková metoda

Dotazníková metoda patří ke specifickým metodám. Jedná se o metodu, která je založena na písemném dotazování osob a je určena pro hromadné získávání údajů. Dotazník se skládá ze dvou úkolových jednotek, z otázky a položky. Osoba, které je dotazník určen, se nazývá respondent. Respondent označí položku, která odpovídá jeho názoru. Jednotlivé otázky v dotazníku musí být formulovány stručně a srozumitelně, aby respondent hned po přečtení informaci pochopil.

Rozlišujeme dva typy dotazníků podle typu otázek:

- dotazník s otevřenými otázkami (nestrukturovaný)
- dotazník s uzavřenými otázkami (strukturovaný)

Při strukturovaných otázkách nejsou dané odpovědi, respondent tedy sám určuje svou odpověď.

Velkou výhodou dotazníkové metody je anonymita. Protože jde ale, bohužel, o neosobní kontakt, může se stát, že návratnost dotazníků bude nízká. Pro zlepšení návratnosti je dobré osobní setkání s respondenty, vysvětlení záměru a cíle dotazníku a podrobnější instrukce pro práci s dotazníkem.

Dotazníková metoda je efektivní metoda, která umožňuje poměrně snadno získat informace od velkého počtu jedinců v poměrně krátkém čase a s poměrně malým nákladem. (8 :17-18)

Pro mou práci jsem si zvolila dotazníky s otevřenými otázkami. Jako respondenty jsem zvolila žáky 4. třídy základní školy a rodiče dětí z mého okolí. Dotazník byl anonymní. Byla jsem osobně přítomna při jeho vyplňování a vrátilo se mi všech 40 rozdaných dotazníků.

Dotazník pro děti i pro rodiče obsahoval 6 otázek. Děti i rodiče odpovídaly na otázky týkajících se trestů a odměn v rodině.

Dotazník 1 – dotazník pro žáky

Vážený dotazovaný, dotazovaná,

Jmenuji se Lucie Brodská a jsem studentkou Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity., obor učitelství pro mateřské školy.

V rámci vypracování své bakalářské práce na téma: „Alternativní tresty u dětí a jejich fungování v praxi“, bych Vám ráda položila několik otázek týkajících se právě odměn a především trestů za běžné přestupky. Dotazník je anonymní a veškeré získané informace budou použity výhradně pro zpracování uvedeného v mé bakalářské práci. Předem děkuji za vaši spolupráci při vyplnění a navrácení dotazníku.

S pozdravem

LUCIE BRODSKÁ

- 1. Kdo je u tebe doma přísnější? Mamka nebo tat'ka?**
- 2. Co považují tvoji rodiče za přestupek?**
- 3. Když už máš být za něco potrestán, je to od maminky nebo od tatínka?**
- 4. Jakou formu trestu nejčastěji používají tvoji rodiče? (zákaz televize, pohlavek,...)**
- 5. Který z trestů je pro tebe nejlepší?**
- 6. Co je pro tebe největší odměna?**

Dotazník 2 – dotazník pro rodiče

Vážený dotazovaný, dotazovaná,

Jmenuji se Lucie Brodská a jsem studentkou Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity., obor učitelství pro mateřské školy.

V rámci vypracování své bakalářské práce na téma: „Alternativní tresty u dětí a jejich fungování v praxi“, bych Vám ráda položila několik otázek týkajících se právě výchovy a následného trestání a odměňování dětí. Dotazník je anonymní a veškeré získané informace budou použity výhradně pro zpracování uvedeného v mé bakalářské práci. Předem děkuji za vaši spolupráci při vyplnění a navrácení dotazníku.

S pozdravem

LUCIE BRODSKÁ

1. Za co je nebo bylo vaše dítě nejčastěji trestáno?

2. Jakou formu trestu používáte nejčastěji?

3. Potrestáte dítě sám/a, nebo to raději přenecháte partnerovi?

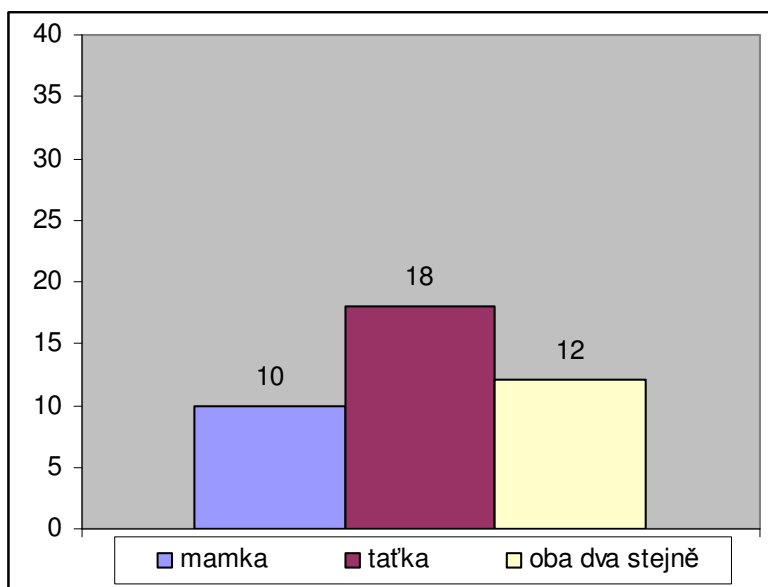
4. Co Vám říká pojem alternativní tresty?

5. Uveďte nějaký způsob alternativního trestu.

6. Myslíte si, že jsou tělesné tresty účinnější než alternativní?

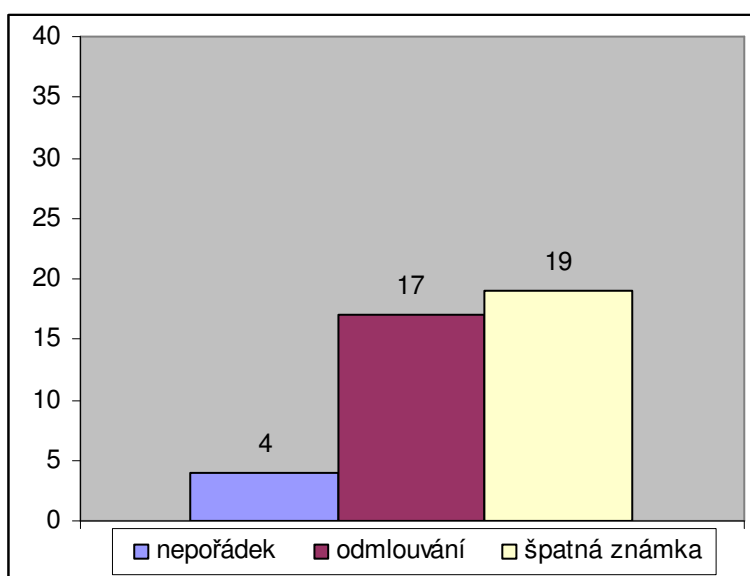
1. Kdo je u tebe doma přísnější mamka nebo tat'ka?

děti	mamka	tat'ka	oba stejně
40	10	18	12

Ze 40 dětí téměř polovina odpověděla, že otec. Vzhledem k tomu, že se v dnešní době hodně mluví o změně poměrů v rodinách, nečekala jsem, že role otce jako „drsnáka“ bude stále tak velká.

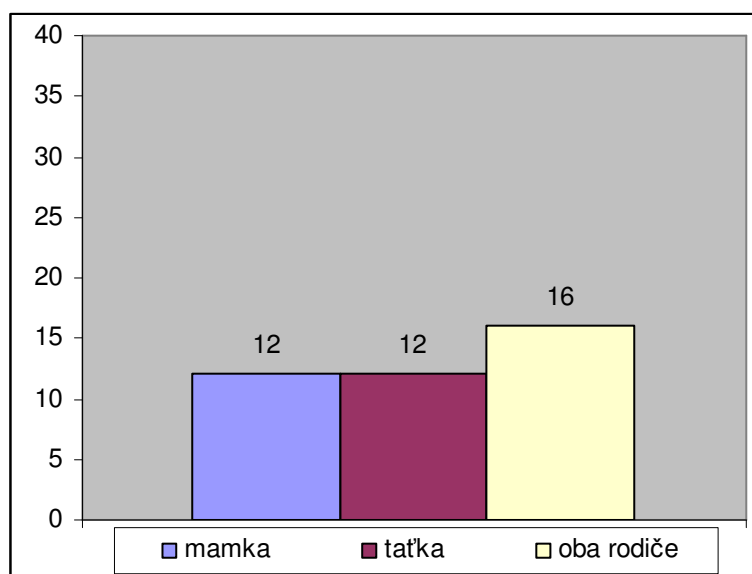
2. Co považují tvoji rodiče za přestupek?

děti	nepořádek	odmlouvání	špatná známka
40	4	17	19

Rodiče jsou v dnešní době více vzdělanější a snad právě proto se tolik upínají k dobrým školním výsledkům u svých dětí. Na druhém místě vyžadují od svých dětí poslušnost. U mnoha dotazovaných byly tyto dvě odpovědi uvedeny společně.

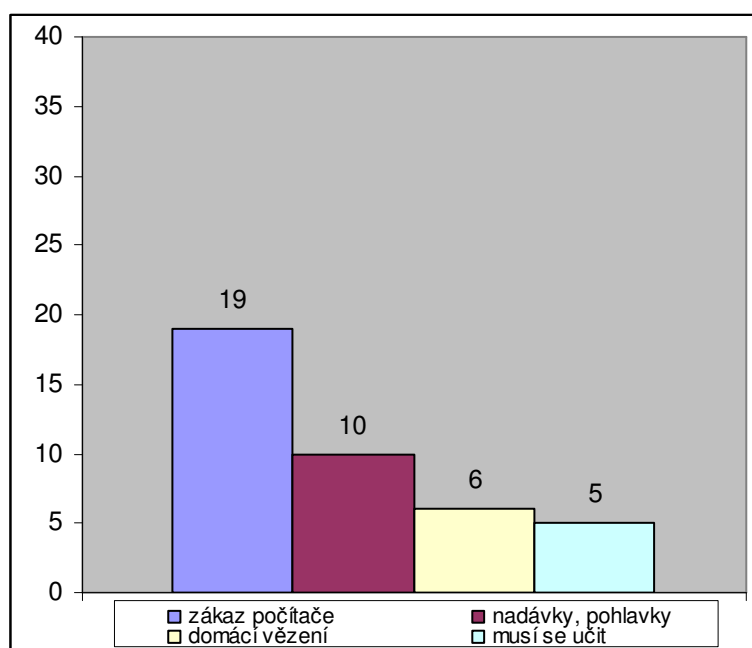
3. Když už máš být za něco potrestán, je to spíše od tatínka nebo od maminky?

děti	mamka	tat'ka	oba stejně
40	12	12	16

Přesto, že u dětí je role otce v rodině ta výraznější, ta ze které mají děti větší respekt a obavu, je na tomto grafu vidět, že se výrazně změnilo i postavení matky v rodině. Ta horší stránka výchovy, a myslím tím především tresty, už není ponechávána výrazně na otci, jak tomu bylo dříve.

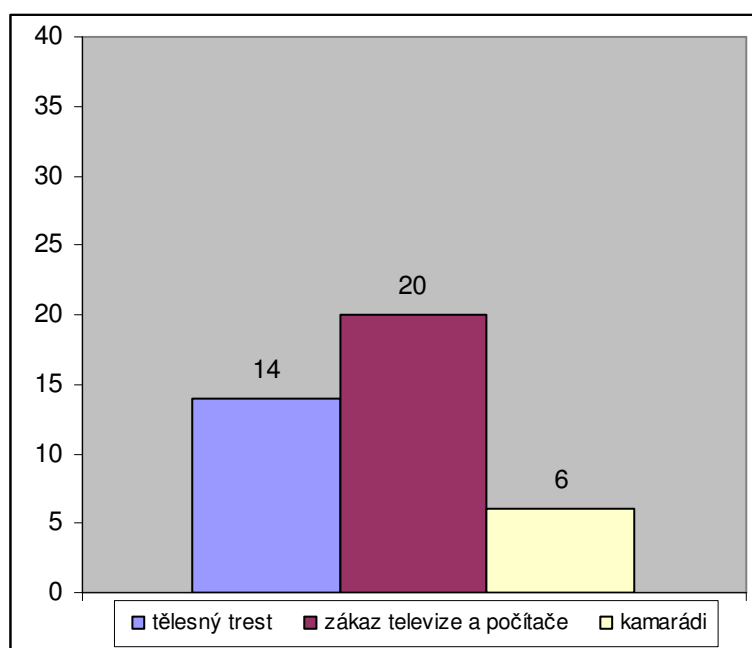
4. Jakou formu trestu nejčastěji používají tvoji rodiče (zákaz televize, pohlavek...)?

děti	zákaz počítače a televize	nadávky, pohlavy	domácí vězení	musí se učit
40	19	10	6	5

Zde mě výsledek grafu překvapil. Vzhledem k tomu, že nejvíce jsou děti trestáni za špatné studijní výsledky, následuje u velmi malého počtu dětí trest „muset se učit“, který mi připadá nejvhodnější. Pro děti je prioritou v dnešní době počítač a televize a proto možná od rodičů následuje nejčastěji tento trest.

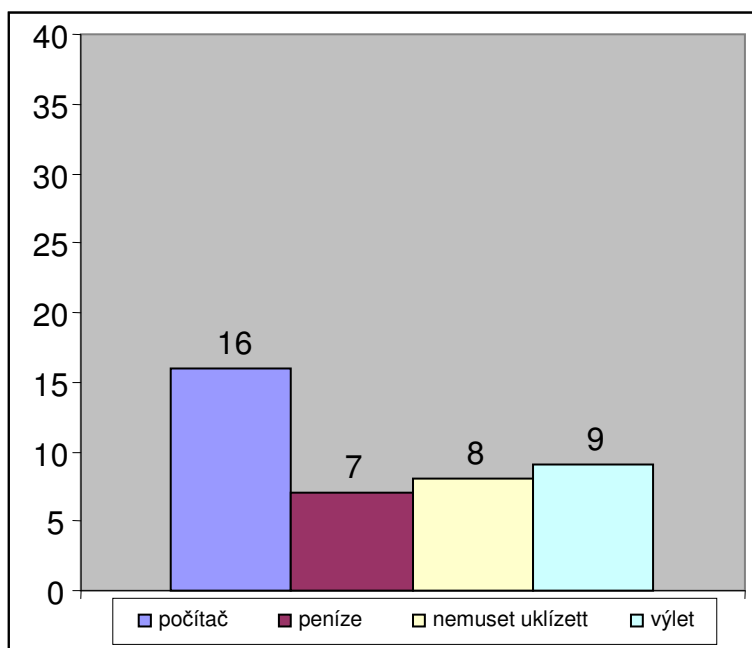
5. Který z trestů je pro tebe nejlepší?

děti	zákaz počítače a televize	zákaz kamarádů	tělesný trest
40	20	6	14

Je vidět, že pro děti, je počítač nejspíš běžnou součástí každého dne, protože pokud by si měly děti možnost trest sami vybrat, rády by se počítače vzdaly.

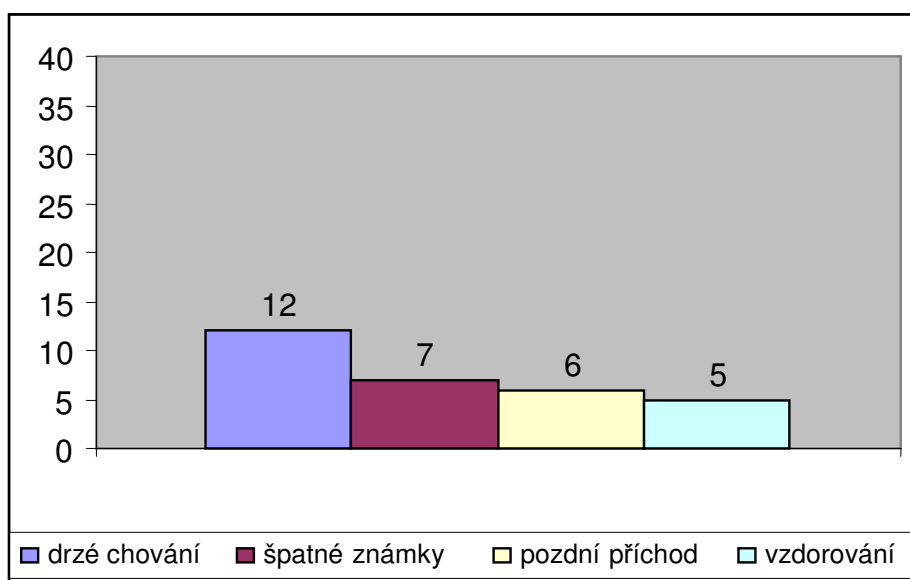
6. Co je pro tebe největší odměna?

děti	počítač	peníze	nemuset uklízet	výlet
40	16	7	8	9

Největší odměnou pro děti je počítač, přesto, že se s ním každodenně setkávají a téměř denně ho používají.

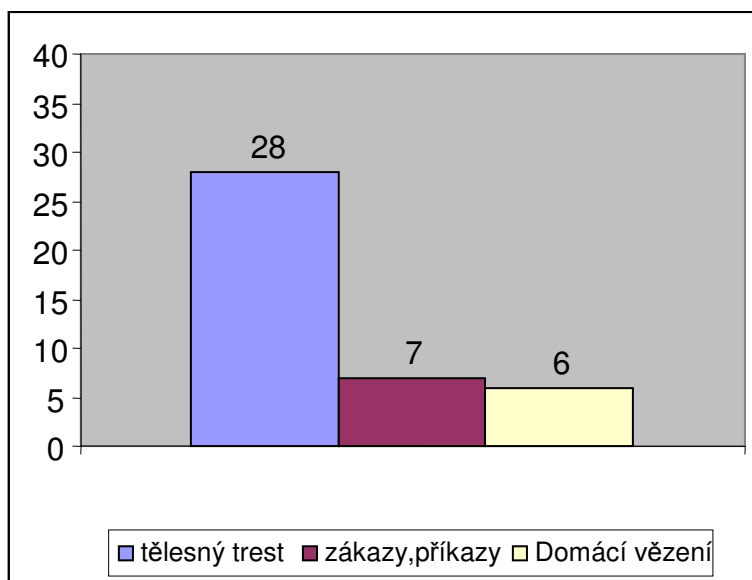
1. Za co je nebo bylo vaše dítě nejčastěji trestáno?

rodiče	drzé chování	špatné známky	pozdní příchod	vzdorování
40	12	7	6	5

Rodičům vadí spíše drzé chování, než špatné známky. Možná je pro děti v tomto věku jednodušší si uvědomit hranice slušného chování, špatné a drzé chování než důležitost dobrých známek ve škole.

2. Jakou formu trestu jste používala nejčastěji

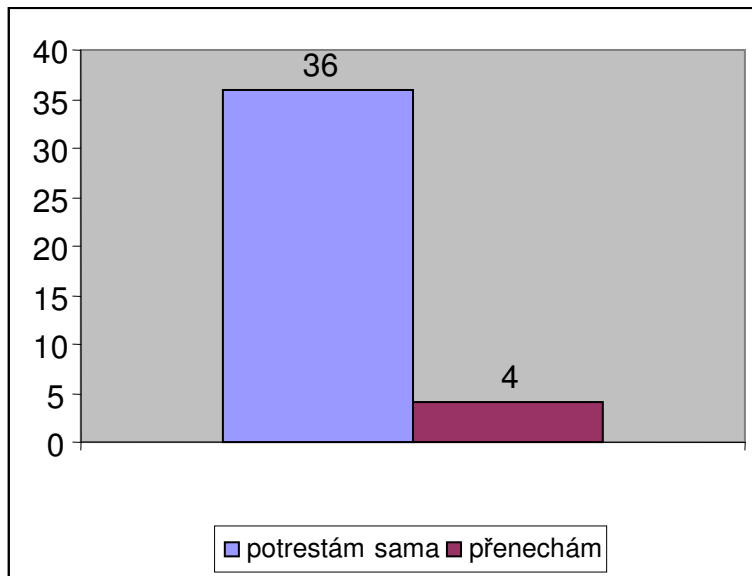

rodiče	tělesný trest	zákazy, příkazy	Domácí vězení
40	28	7	6

I v dnešní době, kdy se velmi diskutuje o zákazu tělesných trestů a hovoří se o alternativách trestů, přesto tělesný trest většina rodičů neustále používá.

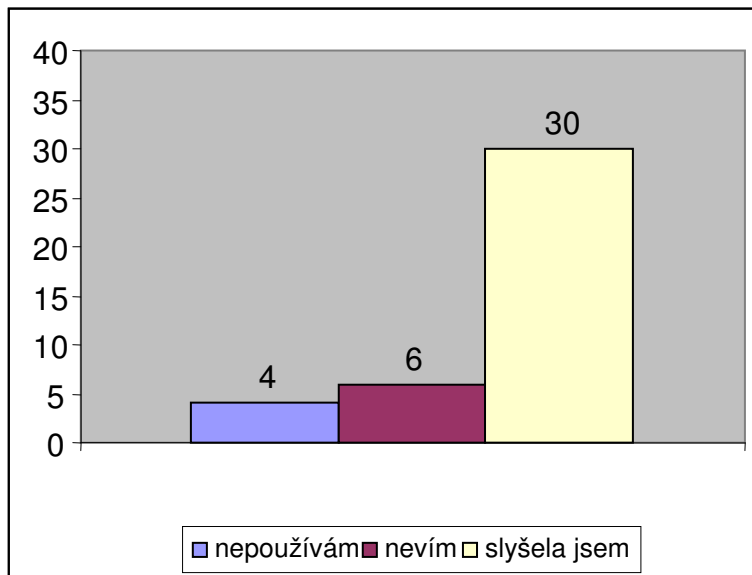
3. Potrestáte dítě sama, nebo přenecháte úkol partnerovi?

rodiče	potrestám sama	přenechám
40	36	7

Na tuto otázku jsem se ptala záměrně, po přečtení kapitoly psychologie, kdy Čáp varuje před několikerým trestáním, což je pro dítě pak nejen trest například tělesný, ale doba, než se druhý rodič dostaví například z práce, je pro dítě ještě trestem psychickým. Jsem ráda, že pokud se rodič rozhodne potrestat dítě za přestupek, udělá to bezprostředně po prohřešku.

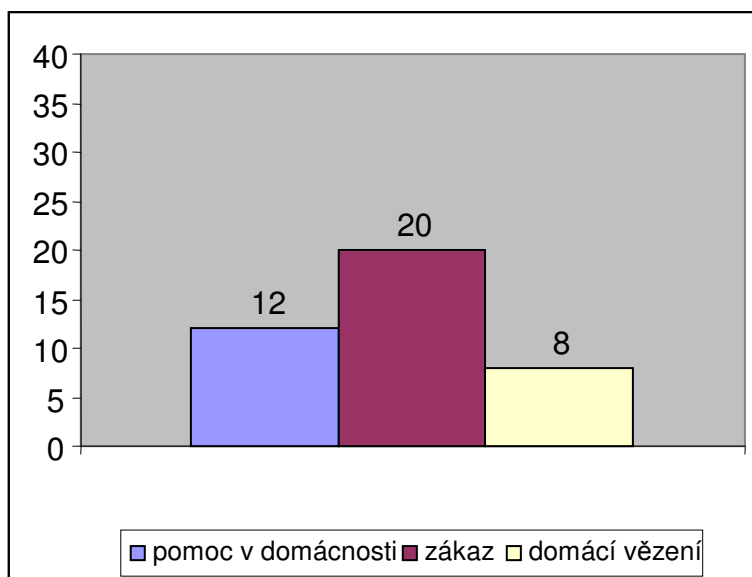
4. Co vám říká pojem alternativní tresty?

rodiče	nepoužívám	nevím	slyšela jsem
40	4	6	30

Je vidět, že dnešní rodiče jsou o alternativách informovaní, přesto je nejspíš ale nepoužívají. Jednodušší je dát dítěti v afektu nějaký ten pohlavek a nepřemýšlet o následcích běžných trestů.

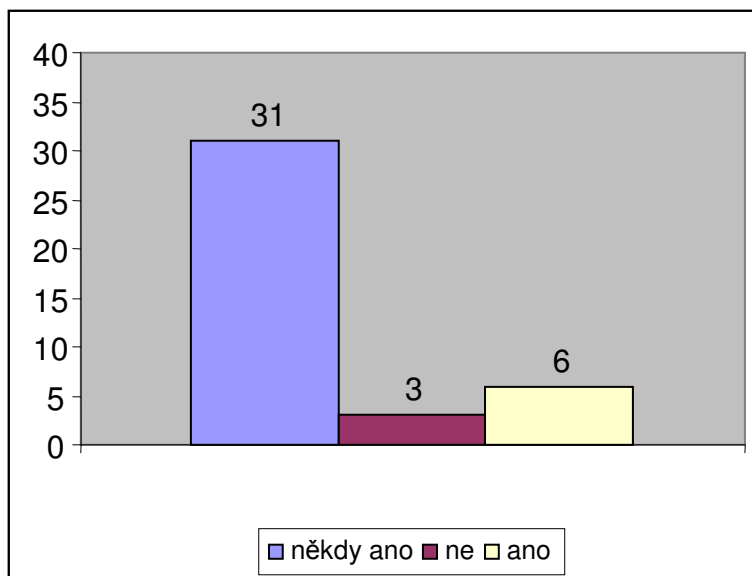
5. Uved'te nějaký způsob alternativního trestu.

rodiče	pomoc v domácnosti	zákaz	domácí vězení
40	12	20	8

Pokud měli rodiče přemýšlet o alternativách, napadaly je tresty jako pomoc v domácnosti, zákazy příkazy.

6. Myslíte si, že jsou tělesné tresty účinnější, než alternativní?

rodiče	někdy ano	ne	ano
40	31	3	6

Přesto, že se poslední dobou neustále diskutuje o zákazu tělesných trestů a o lepších účincích trestů alternativních, většina dotázaných rodičů si přesto myslí, že tělesné tresty jsou účinnější a efektivnější.

Závěr

Při zpracovávání bakalářské práce jsem si kladla mnoho otázek, které mě napadaly v souvislosti s vypracováním zvoleného tématu. Na některé z nich jsem našla odpověď hned, na jiné jsem musela prostudovat několik odborných knih. Na některé jsem odpověď nenalezla, ale jsem přesvědčena, že při výchově svých dcer a při mém povolání učitelky budu téměř nucena se otázkami výchovy a jejich problematikou téměř denně zabývat a že se mi tudíž podaří odpovědi nalézt.

Myslím si, že po stránce teoretické se mi podařilo sehnat dostatečné množství odborného materiálu, abych si znalosti a problematiku výchovy ujasnila a prohloubila. Po stránce praktické jsem podala výsledky z dotazníků rozdané mezi děti a rodiče, týkající se právě nejčastěji používaných výchovných prostředků, jimiž jsou odměny a tresty. Vzhledem k tomu, že průzkum byl prováděn na malém městě, nebude výsledek až tak reprezentativní, jako kdyby byly dotazníky rozdané ve velkém městě, ale i tak mi to pomohlo ujasnit si odpovědi na některé otázky.

Výchova dětí je proces věčný, který se opakuje dnes a denně. Proto existuje mnoho výchovných situací, které zažívají téměř všichni rodiče, ale které nedokážou všichni řešit.

Za posledních několik desítek let se změnily názory na výchovu, stejně tak jako se změnily názory na postavení členů v rodině. Rodiče jsou vůči dětem daleko otevřenější, více s dětmi hovoří, věnují se jim, snaží se s nimi navázat hlubší vztah. Změnilo se i postavení a role otců. Proto je možné říci, že dřívější autoritativní vedení stylů výchovy z rodin téměř vymizelo.

Dnes se hodně diskutuje o alternativách trestů, o tom, že jiné výchovné prostředky, než právě alternativní, by se neměly při výchově používat. Mluví se o tom, že tělesné tresty by měly být zakázány a trestány. Měla by to být ochrana dětí před jejich tělesným týráním, ale je to dobrý nápad? Kdo bude chtít dítě týrat, vždycky si nějakou tu cestičku najde a možná pak tento zákaz zkomplikuje výchovu těm, kteří se jí snaží svědomitě plnit, jen občas nevědí jak na to po dobrém.

Nejmírnějším trestem může být třeba domluva. Ale i při domluvě jde hrát na city dítěte takovým způsobem, že to může být citové týráním. Jistě by se našly děti, které jsou tak psychicky zdeptané přehnaně dlouhým a častým kázáním, že by byli ochotni raději přijmout jiný trest, třeba pár na zadek.

Z mých dotazníků vyplynulo, že rodiče od tělesných útoků opouštějí, ale přesto nejčastěji sáhnou po nějakém tom pohlavku. I v dnešní době je většina z nich přesvědčena, že přiměřený tělesný trest je účinnější než domlouvání a vysvětlování. Toto je názor i jednoho z nejvýznamnějších psychologů, profesora Matějčka.

Jak už bylo řečeno, výchova dítěte je velmi složitá, neboť každé dítě je individuální a na každé platí něco jiného. Je tudíž velmi složité každému na míru ušít nějaký ten vhodně vychovávající styl. Pokud začneme hned od malička, budeme mít jistě dostatek příležitostí dát dítěti to nejlepší.

Pokud jdeme dítěti dobrým příkladem vstříc, pochopí, co dostává v životě po zásluze a co bez zásluhy. Připravujeme mu zážitky radosti, protože ho máme rádi, připravujeme mu zážitky úlevy, když trpí tělesnou nebo duševní bolestí. V pozdějším věku dobře vedené dítě pochopí, že život je sám dar, který bychom neměli promarnit. –Profesor Matějček, Po dobrém nebo po zlém?

SEZNAM LITERATURY:

1. ČÁP, J., MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele. Praha : Portál 2007*

ISBN 978-80-7367-273-7

2. MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíc potřebují. Praha : Portál, 1995*

ISBN 80-7178-058-8

3. MATĚJČEK, Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí. Praha : Portál, 1996*

ISBN 80-7178-085-5

4. MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní. Praha : Portál 1992*

ISBN 80-85282-83-6

5. MATĚJČEK, Z. *Po dobrém, nebo po zlém? Praha : Portál 2007*

ISBN 978-80-7367-270-6

6. MELGOSA, J., POSSE R. *Umění výchovy dítěte. Praha : Advent – Orion 2003*

ISBN 80-7172-613-3

7. ROGGE, J., U. *Děti potřebují hranice. Praha : Portál 1996*

ISBN 80-7178-088-X

8. SOMR, M. *Úvod do metodologie výzkumu. České Budějovice 2006*

ISBN 80-239-8227-3